

شاعری که با انتشار کاریکاتور ترور شد

۱۲ تیر ۱۴۰۱ ساعت ۱۲:۱۷

ملک‌الشعراى بهار از سیاستمداران آن دوره در وصف انتقادات و مخالفت‌های میرزاده آورده است «عشقی، در مجلس چهارم به افراد اکثریت که مرحوم مدرس و من در آن جمله کار می‌کردیم حمله می‌کرد. مقاله عید خون نوشت و آقای دشتی هم آن را چاپ کرد. چیزی نگذشت که به سبب قوه قریحه‌ای که داشت حالات حقیقی اجتماعات تهران را درک کرد، پرورش اجتماعی سریعی یافت، بازی سردار سپه‌ی و دسایس سیاسی و سیاست‌های خارجی را به زودی دید و دریافت و به حقیقت قضایا واقف شد...»

رضاخان را بنیانگذار پایه‌های دولت مطلقه نوین در ایران دانسته‌اند. او از همان زمان که به عرصه قدرت وارد شد، تمرکزگرایی قدرت را با بدترین و خشونت‌آمیزترین ابزارها آغاز کرد. علاوه بر قلع و قمع قدرت‌های محلی که با سرکوب شدید رؤسای قبایل صورت گرفت، بسیاری از نخبگان فرهنگی و سیاسی نیز از طریق ترور، حذف و نابود شدند. [میرزاده عشقی](#)، از شعراى نامی آن دوره از جمله این افراد است که بعد از طرح جمهوری رضاخان بنای مخالفت با او را آغاز کرد و در نهایت توسط مأمورین دولتی رضاخان ترور شد. شرح ترور او و دلایل رضاخان از حذف این شاعر و سیاستمدار نامی، در ادامه این نوشته آمده است.

نگاهی گذرا به زندگی میرزاده و زمانه او

میرزاده عشقی در سال ۱۲۷۳ در همدان به دنیا آمد. در دوره کودکی علاوه بر تحصیل در علوم ابتدایی، به یادگیری زبان فرانسوی نیز مشغول شد و بعد از آن برای ادامه تحصیل به تهران رفت. میرزاده در زمان جنگ جهانی اول کشور را ترک کرد و همراه با عده‌ای از مهاجران به عثمانی رفت. او از نظر سیاسی در آن دوره، طرفدار سیاست عثمانی بود. وی در استانبول مدتی به فعالیت‌های فرهنگی و هنری پرداخت، سپس به ایران و شهر خود همدان بازگشت و در آنجا "روزنامه عشقی" را منتشر کرد. میرزاده عشقی، بعد از مدت کوتاهی اقامت در همدان، مجدداً به تهران بازگشت و در آنجا فعالیت‌های، فرهنگی، هنری و سیاسی خود را آغاز نمود. مهمترین فعالیت سیاسی او در تهران، واکنش به کودتای ۱۲۹۹ بود. میرزاده عشقی، بعد از کودتای ۱۲۹۹، از جمله افرادی بود که از این کودتا حمایت نمود.

آغاز مخالفت میرزاده عشقی با رضاخان

بعد از آنکه رضاخان کودتای ۱۲۹۹ را به ثمر نرساند، عشقی نیز به مانند بسیاری از نخبگان سیاسی که به اشتباه این کودتا را راهی برای غلبه بر بحران سیاسی و اقتصادی آن دوره می‌دانستند، به حمایت از رضاخان پرداخت. البته برخی معتقدند که میرزاده از همان ابتدا با کودتا مخالف بود و آن را وسیله‌ای جهت تأمین منافع انگلیس می‌دانست اما در بسیاری از منابع گفته شده است که او

در ابتدا یکی از طرفداران جدی سردار سپه بود و مستزاد دیدی چه خبر بود را در هجو و کلای مجلس چهارم، با شوخی‌های زننده و کلمات غیر عقیف و ناسزا گفته و دست رد به سینه هیچکس حتی مدرس هم نگذاشته بود.^۱

اما بعد از آنکه رضاخان موضوع ایجاد حکومت جمهوری را مطرح نمود، میرزاده به یکی از مخالفان مهم رضاخان تبدیل شد. او بعد از وقایع جمهوری، طرفدار جدی مدرس و اقلیت شد و مطالبی زننده برضد اوضاع حاضر و بخصوص سردار سپه نوشت و بی‌پروا، با هجویات خود، جمهوری و جمهوری‌خواهی و نظامیان را به باد استهزا و تمسخر گرفت.^۲ ملک‌الشعراى بهار از سیاستمداران آن دوره در وصف انتقادات و مخالفت‌های میرزاده آورده است «عشقی، در مجلس چهارم به افراد اکثریت که مرحوم مدرس و من در آن جمله کار می‌کردیم حمله می‌کرد. مقاله عید خون نوشت و آقای دشتی هم آن را چاپ کرد. چیزی نگذشت که به سبب قوه قریحه‌ای که داشت حالات حقیقی اجتماعات تهران را درک کرد، پرورش اجتماعی سریعی یافت، بازی سردار سپه‌پی و دسایس سیاسی و سیاست‌های خارجی را به زودی دید و دریافت و به حقیقت قضایا واقف شد...»^۳ این موضوع باث شد تا رضاخان چاره مقابله با او را ترور و حذف فیزیکی او ببیند. از این رو میرزاده در ۱۲ تیر ماه ۱۳۰۳ به ضرب گلوله، ترور و چشم از جهان فرو بست.

ترور میرزاده چگونه رخ داد؟

بعد از آنکه میرزاده ترور شد، بسیاری از حامیان رضاخان، نیروهای مذهبی را عامل ترور معرفی کردند. اما بسیاری از مردم و سیاستمداران معتقد بودند که او به دلیل انتقاد و هجو رضاخان در شعرها و روزنامه‌اش دچار غضب وی گشته و سرانجام چند روز پس از تعطیلی روزنامه‌اش (قرن بیستم) به باور بسیاری با توطئه او در خانه شخصی‌اش هدف گلوله دو مرد مسلح قرار گرفت.^۴

البته کسانی چون رابرت ایمبری، نایب کنسول سفارت آمریکا در تهران موضوع ترور میرزاده را با تردید نگریسته و معتقد است نمی‌توان ترور میرزاده را کاملاً سیاسی دانست. با این حال او نیز معتقد است که میرزاده چند روز قبل از آنکه ترور شود، مطالبی علیه جمهوری رضاخان و انگلیس منتشر کرده بود.

ایمبری در این رابطه آورده است: «مطبوعات نیز اشاره کرده‌اند که این مرد به تازگی چند مقاله و شعر علیه رهبران دولت به چاپ رسانده و خیلی‌ها نیز این مسئله را حائز اهمیت می‌دانند که آخرین کاریکاتوری که عشقی، درست قبل از ترورش، منتشر ساخت اشاره به انگلیس‌ها بوده است. در همین ارتباط، روزنامه قانون، ارگان حزب اقلیت در مجلس، در شماره مورخ ۶ ژوئیه خود نوشت: «جهان فراموش نخواهد کرد که عشقی به خاطر کاریکاتور جان بول [شخصیت تپیک انگلیسی] و حمله‌اش به سیاست استعماری بریتانیای کبیر به قتل رسید.»^۵

با این حال، واکنش مردم و روزنامه‌نگاران به قتل میرزاده و شرکت در مراسم تشییع جنازه او خود به خوبی نشان دهنده باور مردم به ترور او توسط رضاخان و ایادی او است. گزارش ایمبری در ۱۴ جولای ۱۹۲۴ تحت عنوان «تظاهرات سیاسی و مذهبی در تهران»، که قتل عشقی و تظاهرات گسترده پس از تشییع جنازه او را توصیف می‌کند؛ عنوان کرده، در این تظاهرات مردم رضاخان را قاتل و جنایتکار نامیدند.^۶

ایمبری همچنین در گزارش دیگری که مربوط به همان روزها است به موضوع تظاهرات و اعتراضات مردمی اشاره کرده و آورده است بلافاصله پس از قتل عشقی، تظاهرات ضددولتی گسترده‌ای به راه افتاد. ایمبری گزارش می‌دهد که از ۱۵۰ هزار نفر جمعیت شهر نزدیک به ۳۰ هزار نفر در تظاهرات ضد دولتی شرکت کرده بودند.^۷ بخشی از این اعتراضات برگرفته از این تصور بود که ترور

میرزاده، می‌تواند سرآغاز فصل جدیدی در مطبوعات آن دوره و اعمال سانسورهای شدید باشد. موضوعی که خیلی به واقعیت پیوست و روزنامه‌ها بعد از این واقعه بتدریج مشمول سانسورهای شدید دولتی و حکومتی شدند.

سخن نهایی

میرزاده عشقی پیش از آنکه یک سیاستمدار باشد، شخصیتی، فرهنگی، هنری و چهره‌ای مطبوعاتی بود. از این رو بسیاری ترور او را مرگ زایش و نوآوری مطبوعات دانستند و آن را هشدار جدی به مخالفان رضاخان تلقی نمودند. بر این اساس بسیاری معتقدند که رضاخان با این اقدام درصدد نشان دادن این موضوع بود که هر گونه مخالفتی مشمول حذف و سرکوب است.

فهرست منابع

۱. یدالله بهمنی مطلق، ملاحظت نجفی، "عرب بازتاب اوضاع سیاسی در اشعار میرزاده عشقی" بهارستان سخن (فصلنامه علمی پویایی ادبیات فارسی) سال دوازدهم شماره ۲۸، (بهار و تابستان ۹۴)، ص ۳۱. همانجا.
- سیدجلال‌الدین مدنی، تاریخ سیاسی معاصر ایران، جلد ۱، قم، دفتر انتشارات اسلامی، چاپ هفدهم، ۱۳۹۱، ص ۲۱۹.
- موسسه مطالعات و پژوهش‌های سیاسی، سقوط: مجموعه مقالات نخستین همایش بررسی علل فروپاشی سلطنت پهلوی، تهران، موسسه مطالعات و پژوهش‌های سیاسی، ۱۳۸۴، ص ۵۹۲.
- محمدقلی مجد، رضاشاه و بریتانیا بر اساس اسناد وزارت خارجه آمریکا، مترجم مصطفی امیری، تهران، موسسه مطالعات و پژوهش‌های سیاسی، ۱۳۸۹، ص ۱۰۲.
- محمدقلی مجد، از قاجار به پهلوی ۱۲۹۸-۱۳۰۹ بر اساس اسناد وزارت خارجه آمریکا، مترجمین سیدرضا مرزانی، مصطفی امیری، تهران، موسسه مطالعات و پژوهش‌های سیاسی، ۱۳۸۹، ص ۲۹۶.
- مجد، رضاشاه و بریتانیا بر اساس اسناد وزارت خارجه آمریکا، ص ۱۰۱.

آدرس مطلب :

<https://www.cafetariikh.com/news/48387/شاعر-انتشار-ترور-کاریکاتور-انتشار>